

EFOP-1.12.1-17-2017-00003

Makroregionális kutatások a Kárpát-medencében a közösségfejlesztés és társadalmi felelősségvállalás megerősítése érdekében

A területi egyenlőtlenségek felszámolásának foglalkoztatási jellegű megoldási kísérletei

A határon átnyúló foglalkoztatás, a szociális gazdaság és a közösségi alapú foglalkoztathatóságot elősegítő jó gyakorlatok rendszerszerű vizsgálatának és a határon átnyúló kísérleti modellprogramok megvalósításának eredményei

Zárótanulmány

2020

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFECTETÉS A JÖVŐBE

Készítette a Nemzetstratégiai Kutatóintézet az EFOP-1.12.1-17-2017-00003 „*Makroregionális kutatások a Kárpát-medencében a közösségfejlesztés és társadalmi felelősségvállalás megerősítése érdekében*” projekt keretében

Szerzők: Schwarcz Gyöngyi, Molnár János, Péterfi Petra, Borbély Mátyás, Péti Márton

Közreműködtek a Nemzetstratégiai Kutatóintézet munkatársai: Ágyas Réka, Bakk Miklós, Balassa Endre, Bánhidai Csilla, Barkaszi Levente, Benedek József, Beszédes Nimród Attiláné, Borbándi Erik, Corey Éva Beáta, Csata Zsombor, Csomai Emőke, Dakos János, Debrenti Edith, Farkas Csaba, Farkas György, Füzesy Frigyes, Gabri Rudolf, Greksza Attila, Gubík László, Hanyecz Adél, Hegyi Sándor, Horkay Nándor, Ivanics Anna, Kolozsvári Katalin, Kormányos-Katona Gyöngyi, Korzenszky Tamás, Körmöczi Gábor, Kőrösi Dalma, Kóvágó Zsófi, Kudlotyák Krisztina, Lajtai Marianna, Lakatos Artúr, Magyar Zsolt, Megyesi Zoltán, Mozga Gábor, Nagy Balázs Béla, Nagy Benedek, Nagy Szabolcs, Pál Enikő, Palotás József, Palusek Erik, Pásztor Zsolt, Pataki Gábor, Ress Boglárka, Sándor Zsolt, Suhajda Attila, Szabó Balázs, Szelei Edit, Szigethy Géza Attila, Szilágyi Ferenc, Szoták Szilvia, Torda András Lajos, Török Ibolya, Zsombori Zoltán, Zsonda Márk

Szerkesztette: Schwarcz Gyöngyi, Molnár János és Péterfi Petra

Budapest, 2020

TARTALOM

1	Bevezetés.....	5
2	Elméleti háttér.....	8
2.1	A problémák elméleti keretei.....	8
2.2	A megoldás elméleti keretei.....	10
2.2.1	Társadalmi innováció.....	10
2.2.2	Pilot kutatás.....	11
2.2.3	Helyi alapú gazdaságfejlesztés.....	11
2.2.4	Jó gyakorlatok.....	12
2.2.5	Alternatív foglalkoztatási modellek.....	14
2.2.6	Határon átnyúló integráció.....	15
3	Eddigi megoldási kísérletek.....	16
3.1	Szociális foglalkoztatás.....	16
3.1.1	Aktív állami foglalkoztatáspolitiká.....	16
3.1.2	A helyi gazdaságfejlesztéshez, a szociális gazdasághoz és a társadalmi vállalkozásokhoz kapcsolódó gyakorlatok.....	19
3.2	Határon átnyúló foglalkoztatás.....	21
3.2.1	Az Európai Unió szakpolitikája.....	21
3.2.2	Transznacionális programok.....	21
3.2.3	Európai Területi Együtműködések.....	22
3.2.4	Közvetlen brüsszeli források.....	22
3.3	Összefoglalás.....	22
4	A szociális gazdaság vizsgálata a Kárpát-medencében.....	24
4.1	A szociális gazdasághoz kapcsolódó fogalmak Európában, Magyarországon és a Kárpát-medence országaiban.....	25
4.1.1	Európai Unió.....	28
4.1.2	Magyarország.....	37
4.1.3	Ausztria.....	52
4.1.4	Horvátország.....	62
4.1.5	Románia.....	68
4.1.6	Szlovákia.....	76
4.1.7	Szlovénia.....	87
5	Kísérleti (pilot) projektek megvalósítása.....	96
5.1	A kísérleti (pilot) projektek megtervezése.....	96
5.1.1	Az ipari kendergazdaság, mint tevékenységi fókusz kijelölése.....	96
5.1.2	A pilot-térségek (Dél-Alföld és Északkelet-Magyarország) kiválasztása és bemutatása foglalkoztatás, foglalkoztathatóság és határon átnyúló foglalkoztatás szemszögéből.....	106
5.1.3	A konkrét tevékenységek megtervezése.....	113

5.2	A kísérleti (pilot) projektek megvalósítása	117
5.2.1	Önálló gazdák közösségi kendertermesztési modellje Abaúj térségében.....	117
5.2.2	Kender innovációs platform létrehozása Dél-Alföldön	122
5.3	A kísérleti (pilot) projektek megvalósításának tanulságai	126
6	Jógyakorlatok gyűjtése és közzététele.....	127
6.1	Jó gyakorlat-azonosítási rendszer kidolgozása	127
6.1.1	A projekt során kialakított jógyakorlat-azonosítási és értékelési keretrendszer	128
6.1.2	A jógyakorlat-gyűjtési és -megosztási keretrendszer végső változata.....	173
6.1.3	A jógyakorlatok projekt során alkalmazott definíciója	179
6.2	Jógyakorlatok közzététele	180
6.2.1	A honlap célja és funkciói.....	182
7	Összegzés: a projektcélok megvalósulása.....	185
8	Forrás- és irodalomjegyzék.....	187
8.1	Irodalomjegyzék	187
8.2	Hivatkozott törvények, rendeletek, jogszabályok	195
9	Mellékletek.....	200
9.1	Összegyűjtött kezdeményezések listája	200
9.2	A kezdeményezések adatlapjai	207
9.3	A honlap aloldalainak tartalmi terve	251
9.4	Bibliográfia.....	270
9.4.1	Szociális gazdaság, szociális szövetkezet, közösségi gazdaságfejlesztés.....	270
9.4.2	Helyi termékek, helyi márkák, védjegyek.....	280
9.4.3	Helyi gazdaságfejlesztés	284
9.4.4	Munkaerőpiac és foglalkoztatás.....	291
9.5	Fogalmak.....	298
9.6	Jogszabályok.....	307
9.6.1	Európai Uniói rendeletek	307
9.6.2	Magyarországi törvények, rendeletek.....	308
9.6.3	Romániai törvények, rendeletek	311
9.6.4	Szlovákiai törvények, rendeletek	315
9.6.5	Ausztriai törvények, rendeletek	317
9.6.6	Szlovéniai törvények, rendeletek.....	319
9.6.7	Horvátországi törvények, rendeletek.....	322

1 BEVEZETÉS

Ebben a beszámolóban azokat a projekt keretében végzett kutatásokat mutatjuk be, amelyeket a területi egyenlőtlenségek felszámolásának foglalkoztatási jellegű megoldásait keresve végeztünk. Így ez az összefoglaló tartalmazza a határon átnyúló foglalkoztatás, a szociális gazdaság jogi környezetének feltérképezése és a közösségi alapú foglalkoztathatóságot elősegítő jó gyakorlatok rendszerszerű vizsgálatának és a határon átnyúló kísérleti modellprogramok megvalósításának eredményeit. A munka célja a témában született anyagok (belső munkatársak, külső szakmai partnerek¹ által összehordott tudások, ismeretek) szintetizálása, összegző bemutatása.

Az elmúlt években kibontakozott gazdasági konjunktúra a munka világában is kedvező folyamatokat indított el, csökkent a munkanélküliség, növekedett a foglalkoztatási ráta és a jövedelmek is. Ugyanakkor a kedvező értékek mögött továbbra is jelentős különbségek mutatkoznak társadalmi csoportok szerint és az ország területei között egyaránt. A pillanatnyi helyzet és az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a makacsul fennálló társadalmi és területi széttartás spontán megoldásában nem reménykedhetünk, elkerülhetetlen az intézményi beavatkozás. Ez azonban alapos körtekintést igényel, ugyanis a kontraproduktív és az erőforrások hiábavaló lekötése nagy kockázatot jelent.

A munka világával és a foglalkoztatással/foglalkoztathatósággal kapcsolatban alapvető kutatások sorozata nyújt bőséges ismeretanyagot, ugyanakkor konkrét megoldási lépéseket kínáló recept csak elvétve akad. Éppen ezért az NSKI a meglévő tudományos tudásra alapozva gyakorlati/terepi tapasztalatok gyűjtését és terjesztését is indokoltnak látta elsősorban a hátrányos helyzetű határ menti térségekben. Tevékenységeink során a releváns szakirodalom és dokumentumanyag áttekintése mellett (2., 3., 4. fejezet) sor került egyrészt két foglalkoztatási modellkísérlet, vagyis pilotkutatás megvalósítására (5. fejezet), másrészt jó gyakorlatok gyűjtésére, valamint a foglalkoztatást, foglalkoztathatóságot segítő jó gyakorlatok tapasztalatainak, tanulságainak megosztását lehetővé tévő honlap megtervezésére és kialakítására is (6. fejezet).

E munkáink során végig szem előtt tartottuk, hogy a projekt egyik célja kiemelt figyelmet fordítani a határmenti térségek helyzetének alaposabb megismerésére, valamint a határon átnyúló együttműködésekben rejlő társadalmi és gazdasági fejlesztési lehetőségek feltárására. Ez a határmenti szemlélet visszaköszön úgy a területi

¹ Jelen anyag összeállításához a következő külső partnerek rész-, illetve végteljesítés címén benyújtott anyagait használtuk fel: HROD Közösségi Gazdaság- és Társadalomfejlesztési Központ, Kislépték – Kisléptékű Termékelőállítók és Szolgáltatók Országos Érdekképviseletének Egyesülete, Pannon.Elemző Iroda Kft..

hátrányok elméleti megközelítésének bemutatásában (2. fejezet), mint az erre a problémakörre született gyakorlati megoldások feltárásában is (3. fejezet).

A szociális gazdaság helyzetének Kárpát-medencei vizsgálatában éppen a határmentiség szemléletének érvényesülése/érvényesítése miatt a jogszabályi környezet megismerésére fektettük a hangsúlyt (4. fejezet). Ezzel a vizsgálattal azt a célt szeretnénk volna elérni, hogy megismerhetővé váljon a Kárpát-medencei országokban a terület jogi szabályozása és ezen keresztül megalkothatóvá váljon a terület jogi akadálymentesítésének stratégiája.

A kísérleti modellprogramok megvalósításával szándékaink szerint az elméleti ismeretek gyakorlati felhasználásának hatékonyságát is vizsgálni tudjuk, aminek segítségével újabb elméleti ismereteket állíthatók elő (5. fejezet). Kelet-Magyarország hátrányos helyzetű, határ menti térségei között, rurális karakterük ellenére számos különbséget azonosíthatunk. A társadalmi körülmények változatossága eltérő megoldások alkalmazását teszi szükségessé. Erőforrásaink kettő kísérleti projekt kidolgozását és megvalósítását tették lehetővé e térségben.

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyében megvalósuló modell-kísérletünkben az etnikailag és szociálisan egyaránt szegregátumot képző falvak jelenségére fókuszáltunk. Ehhez igazodva egy olyan közösségi vállalkozást terveztünk, amelynek tagjai egymás javát keresve, egymást kiegészítve, segítve gazdálkodnak, miközben az elsődleges munkaerőpiacról kiszoruló személyek foglalkoztatása is megvalósul. A Csongrád megyei pilotprojektben pedig az alacsony jövedelem miatt elköltöző aktív népesség problémájára helyeztük a hangsúlyt és az önfoglalkoztatást, illetve a kis- és közepes vállalkozások jövedelmezőségét növelő, innovációt serkentő vertikális együttműködés létrehozását képeztük el.

A foglalkoztatáshoz, foglalkoztathatósághoz kapcsolódó joggyakorlatok gyűjtése, valamint a joggyakorlatokban rejlő innovációs potenciál megismeréséből, megértéséből fakadó elméleti és gyakorlati haszon feltérképezése szintén fontos részét képezte a projekttevékenységeinknek (6. fejezet). Ebben a feladatkörben a határmentiség szemlélete közvetett módon tudott megjelenni. Számos általunk gyűjtött, vagy éppen az e célra létrehozott online felületen megjelenő projekt éppen a területi egyenlőtlenségek által sokszorososan sújtott határmenti térségekben lokalizálható. Ez által a határmentiség problematikája, valamint az ennek megoldására kialakított – igaz, egyedi és nem rendszerszerű – megoldások összegyűjtése és értelmezése lehetőséget nyújt magasabb szintű megoldások megtalálására is.

Jelen összefoglaló anyag törzsszövegéhez a 6. fejezetben bemutatott, joggyakorlat gyűjtési és azonosítási rendszer kidolgozása, illetve a joggyakorlatok közzétételének feladatához kapcsolódó, terjedelmes mellékleti anyag is csatlakozik. Így mellékletek között szerepel az elméleti megismerés és a gyakorlati tudásmegosztás szándékával összegyűjtött

kezdeményezések listája (1. sz. melléklet), valamint a kialakított online felületen megjelenő jógyakorlatok feldolgozásának végső formája (2. sz. melléklet), illetve a felület tudásmegosztást és hálózatépítést szolgáló egyéb tartalmi elemei (3., 4., 5., 6. sz. melléklet) is.